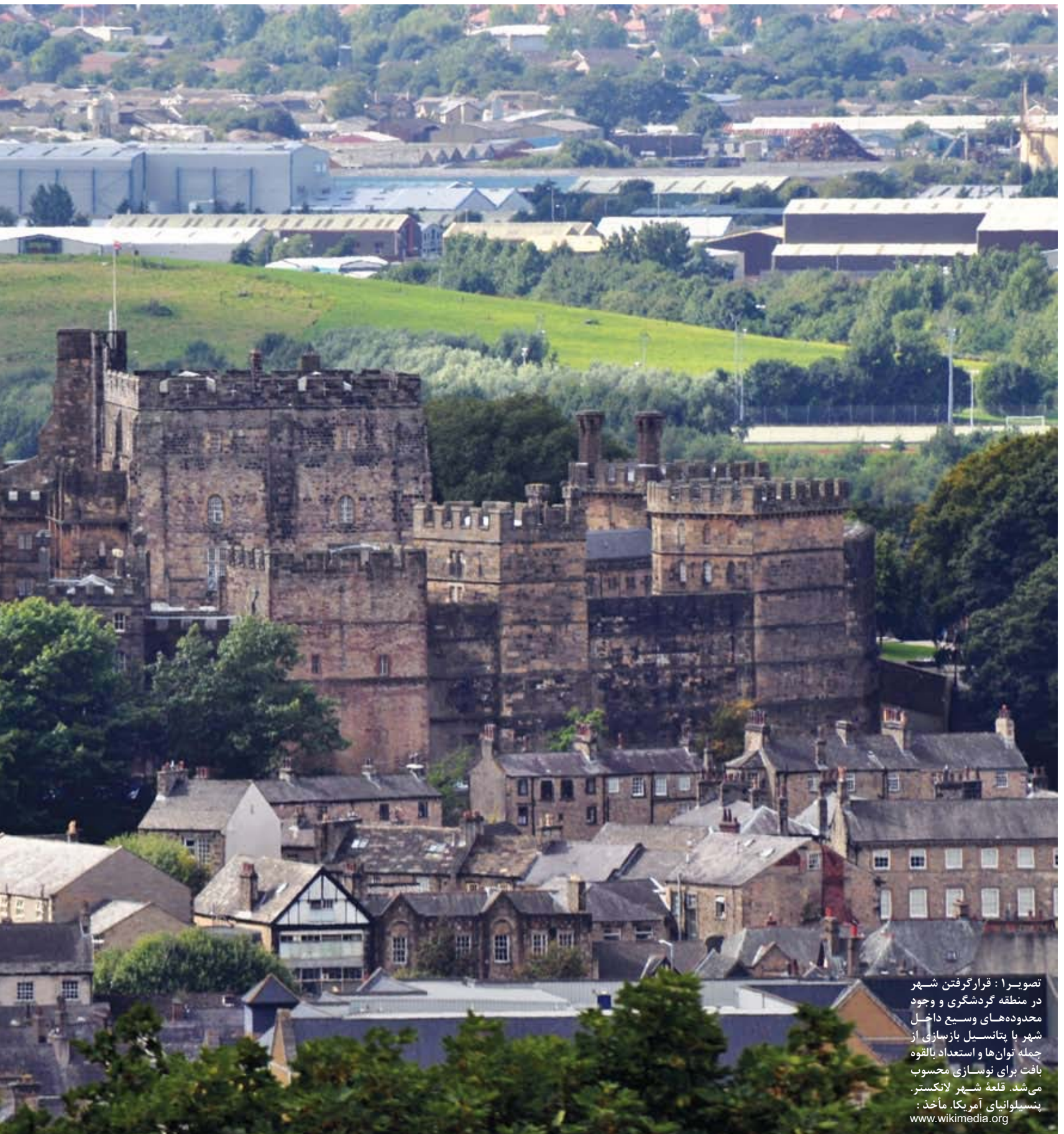

Government Strategy in the Urban Decay

تصویر ۱: قرار گرفتن شهر در منطقه گردشگری و وجود محدوده‌های وسیع داخل شهر با پتانسیل بازسازی از جمله توان‌ها و استعداد بالقوه بافت برای نوسازی محسوب می‌شود. قلعه شهر لانکستر. پنسیلوانیای آمریکا. مأخذ: www.wikimedia.org

گردشگری شهری به مثابه راهبرد توسعه خلاق در بافت‌های فرسوده

چکیده: ظهور نظریات توسعه درون‌زا از اوایل قرن بیستم تاکنون، نیاز به مرمت بافت‌های فرسوده درونی شهرها را الزامی می‌کند. بافت‌های فرسوده به دو دسته کلی واجد ارزش و فاقد ارزش تقسیم می‌شوند. جدیدترین رویکردهای مرمتی، با توجه به بیانیه‌ها و منشورهای جهانی، با جامع‌نگری، سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت‌های فرسوده واجد ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیای پایدار بافت‌های تاریخی از طریق تعیین نقش آنها در سازمان فضایی شهر دارد. یکی از رویکردهای مطرح در این زمینه، رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری است. این مقاله ضمن معرفی مفهوم توسعه خلاق با بررسی دو نمونه موردی محله «تئودوس استیونز و لیدا همیلتون» و اسکله «کلارک» سعی در معرفی رویکرد گردشگری به‌عنوان ابزاری کارآمد جهت دستیابی به توسعه خلاق و برشمردن تعدادی از اصول آن را دارد.

واژگان کلیدی: توسعه خلاق، گردشگری، بافت فرسوده، جامع‌نگری.

مجتبی رفیعیان، دکتری
شهرسازی، عضو هیئت علمی
دانشکده شهرسازی دانشگاه
تربیت مدرس

Mojtaba Rafeeeyan,
Ph.D. in Urbanism, Fac-
ulty Member of Tarbiat
Modares
mrafiyan@gmail.com

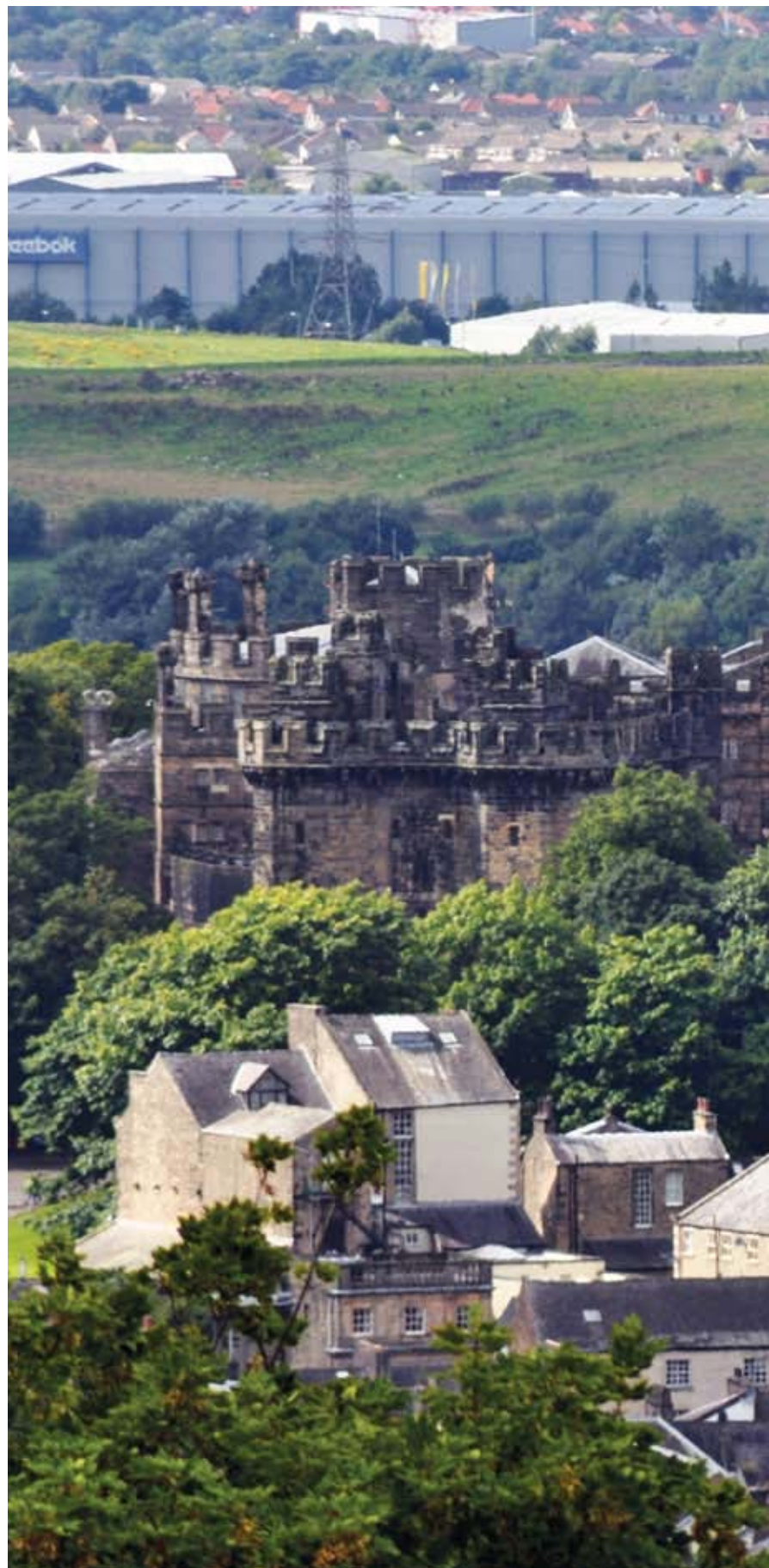
محمد رضا بمانیان، دکتری
معماری، عضو هیئت علمی
دانشکده معماری دانشگاه
تربیت مدرس

Mohammad Reza Bema-
nian, Ph.D. in Architec-
ture, Faculty Member
of Tarbiat Modares
University/bemanian@modares.ac.ir

محسن رفیعیان، کارشناس
ارشد برنامه‌ریزی شهری

Mohsen Rafeeeyan,
M.A. in Urban Planning,
mrafiyan@gmail.com

Abstract: The latest theories of inter productive development emphasizes on the necessity of inner city regeneration. The urban structures are basically categorized into valuable and invaluable ones. The latest general restoration approach based on the contemporary theories is to rely on the existing heritage of valuable the urban decay and to integrate the economics and culture to create a sustainable regeneration in historical context through their performance in the city structure. Tourism approach is one of the most common approaches in urban planning. The current article discusses the creative development alongside the tourism approach. Therefore Public Archaeology at the Thaddeus Stevens and Lydia Hamilton Smith Site in Lancaster and Clark Waterfront are discussed as case studies to conclusion for achieving the creative development and defining some of its principals.

Hypothesis: Urban decay regeneration can promote the environmental qualities, community outreach and tourism through a creative development.

Keywords: creative development, tourism, urban decay, generalism.

تصویر ۴ : تفریح در شب، باعث جذب جریان گردشگران اروپایی و ژاپنی به محدوده شده است. مأخذ: www.clarkeqvay.com

مقدمه

بسیاری از بافت‌های قدیمی به دلایلی همچون اتفاقات تاریخی، سکونت رجال و شخصیت‌ها، خاطره‌های شهروندان، ارزش‌های معماری خاص و... واجد ارزش است. در صورتی که بافت‌های فرسوده واجد ارزش به لحاظ گردشگری و تفریح مورد توجه قرار گیرد، هم فضاهایی مناسب و جذاب برای ارائه پاسخ به نیازهای روحی روانی شهروندان فراهم آمده و هم، توسعه بافت فرسوده امکان‌پذیر می‌شود. این نوشتار در پی بررسی رویکرد توسعه خلاق و تبیین نقش گردشگری شهری به عنوان راهبردی در راستای توسعه خلاق بافت فرسوده است.

فرضیه: نوسازی بافت‌های فرسوده از طریق رهیافت توسعه خلاق می‌تواند به ارتقای کیفیات محیطی و جذب گردشگر بیشتر منجر گردد.

مفهوم توسعه خلاق بافت‌های فرسوده

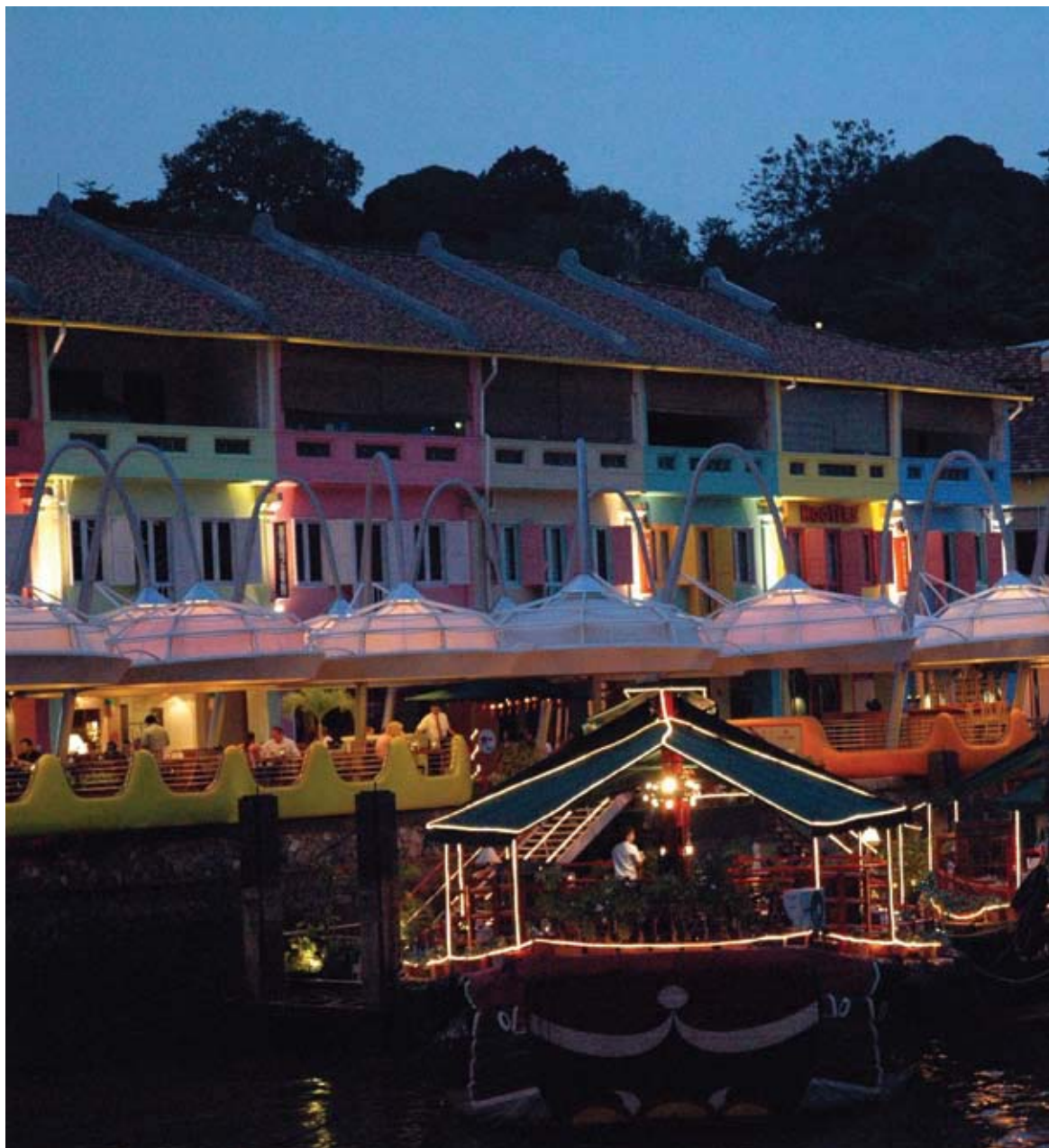
در طرح‌های نوین مرمتی سه هدف عمده قابل تعریف است:

- کالبدی: تصمیم‌سازی هم‌پیوند در کلیه سطوح و مقیاس‌های توسعه کالبدی.

- اجتماعی: جذب مردم به شهرها و به ویژه مراکز شهرها که ترکیب اجتماعی متنوعی را در خود جای می‌دهد.

- اقتصادی: جذب نیروهای بازار به فرصت‌های توسعه شهری و تزریق سرمایه به مراکز شهری.

امروزه یکی از تکنیک‌های دستیابی به این اهداف، تأکید بر فعالیت‌هایی است که با تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی تحت عنوان «خلاقیت»^۱ شکل می‌گیرد. این موضوع اولین بار توسط «ریچارد فلوریدا» در سال ۲۰۰۲ مطرح شد. در سال ۲۰۰۷ نیز «آلن اسکات» با استفاده از ادبیاتی که «فلوریدا» مطرح کرده بود، در مورد نحوه جهت‌گیری مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود در شهرها به

تصویر ۲: استفاده از مجسمه «استیونز»، شخصیت سیاسی مشهوری که محدوده نیز به نام وی است، مأخذ: www.picasaweb.google.com

تصویر ۳: آب‌نماها و فواره‌ها به این منطقه شادابی و سرزندگی خاصی بخشیده است. اسکله کلارک، مأخذ: www.clarkequay.com

مقصودی، ۱۳۸۴؛ حبیبی و پوراحمد و مشکینی، ۱۳۸۶؛ برک پور، ۱۳۷۸؛ خانی، ۱۳۸۳؛ فلاحکی، ۱۳۷۹؛ عندلیب، ۱۳۸۵؛ (Scott, 2006 Florida, 1996).

معرفی دو نمونه تجربه جهانی در توسعه خلاق
نمونه موردی محله «تئودوس استیونز و لیدا همیلتون»^۲ با ویژگی بارز برنامه‌ریزی مرمتی در بافت واجد ارزش است. محدوده اسکله «کلارک کوای»^۳ نیز نکات مثبتی برای برنامه‌ریزی گردشگری دارد. در این دو نمونه، از برنامه‌ریزی گردشگری در راستای توسعه بافت‌های فرسوده بهره گرفته شده است.

• **محله «تئودوس استیونز و لیدا همیلتون»، لانکستر، پنسیلوانیای آمریکا**

محله «تئودوس استیونز و لیدا همیلتون» در شهر صنعتی و کوچک «لانکستر» که حدود ۵۵ هزار نفر جمعیت دارد، در جنوب پنسیلوانیای آمریکا واقع شده است. «لانکستر» در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم، شاهد رشد بی‌رویه حومه و مهاجرت طبقه‌های متوسط رو به بالا به نقاط پیرامونی شهر بود؛ به طوری که فضاهای بی‌دفاع در محدوده مرکزی شهر شکل گرفت، رونق اقتصادی بافت مرکزی به دلیل مشکلات دسترسی مراجعان و رقابت مراکز خرید خارج از شهر با محدوده مرکزی، تنزل یافت و شهرهای مشابه ساحلی شرق آمریکا نیز در رقابت با این شهر، گردشگران را به سمت خود جذب کردند. قرار گرفتن شهر در منطقه گردشگری و وجود محدوده‌های وسیع داخل شهر با پتانسیل بازسازی، همچنین میراث فرهنگی متعددی چون هتل‌های قدیمی، ایستگاه مرکزی مترو، ساختمان قدیمی شهرداری و کتابخانه عمومی شهر از جمله توان‌ها و استعداد بالقوه بافت برای نوسازی محسوب می‌شد (تصویر ۱). اقدام‌های انجام شده برای نوسازی این بافت‌ها بدین قرار است:

- اجرای برنامه‌ریزی گردشگری در راستای بهبود ساختار کالبدی، اقتصادی و اجتماعی.
- ایجاد فضاهای جذاب و درآمدزا با توجه به نقش تاریخی محله (با توجه به اینکه تئودوس استیونز ۱۸۶۸-۱۹۷۲) بنیانگذار حزب جمهوری‌خواه در پنسیلوانیا و لیدا همیلتون (۱۸۱۳-۸۴) تاجری با نژاد آفریقایی-آمریکایی که مورد اعتماد تئودور بوده است) (تصویر ۲).

سمت خلاقیت بیشتر و سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای، فعالیت‌هایی را انجام داد.

هفت زمینه فعالیتی اصول توسعه خلاق که کاربری‌ها و فعالیت‌ها باید شامل آنها باشد، عبارت است از: ادبیات، سینما، موسیقی، مهارت و هنر فولکلوریک، طراحی، هنرهای رسانه‌ای و تغذیه. صنعت شهرها و مناطق خلاق به صنایع فرهنگی، چندرسانه‌ای و خدمات برتر و در مقیاس حوزه‌های محلی، بیشتر در صنایع دستی و بومی خلاصه می‌شود (Musturd, 2001؛ مهدوی، ۸۱-۱۳۸۰). بدون شک، بافت‌های تاریخی، منابع سرشار میراث و محلی مناسب برای بکارگیری رویکرد خلاق است. با بررسی بیانیه‌های جهانی «ایکوموس»^۴ که مربوط به حفاظت از میراث تاریخی و فرهنگی است، می‌توان زمینه‌پایه‌سازی رویکرد خلاق را در بافت‌های فرسوده ایجاد کرد. در بیانیه «کیوتو» (۱۹۶۷) بر حفاظت از میراث فرهنگی به عنوان سند افتخار ملی، گفت‌وگوی تمدن‌ها و عدم تفکیک معنا و مفهوم از بنا و اثر تأکید شده است. این بیانیه برای باز یافت سریع سرمایه و منابع مالی؛ بعد اقتصادی و صنعت گردشگری را مورد توجه قرار می‌دهد. بیانیه «سنت آنتونیو» (۱۹۹۶) بر مطالب اجلاس «کیوتو» تأکید کرده و ضرورت توسعه پایدار فرهنگی و توجه به گردشگری فرهنگی را برای کاهش اثرات منفی اقتصاد گردشگری مطرح می‌کند. در این بیانیه، اصالت و اقتصاد گردشگری، بعد دیگری از نگرش به مجموعه‌های تاریخی است. با گذشت زمان، مفاد معاهده‌های جامع‌نگر افزایش یافته و ظهور ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد در بستر توسعه پایدار (که بیشتر از طریق گردشگری اجتماع‌محور یا فرهنگی عنوان می‌شود) را می‌توان صراحتاً در این بیانیه‌ها مشاهده کرد. بیانیه «مکزیکوسیتی» (۱۹۹۹) معروف به «بیانیه بین‌المللی گردشگری» بر مفهوم جامع و جهانی میراث و تعامل آن با گردشگری تأکید دارد و آن را وسیله‌ای برای تبادل فرهنگی تلقی می‌کند. طبق این بیانیه، فعالیت‌های گردشگری و حفاظتی در بافت‌ها و مجموعه‌های تاریخی، باید با احترام به علایق، سنن و خواست‌های مردم محلی و منطقه‌ای در جهت ارتقای سطح زندگی آنان همراه شود. این بیانیه مهم‌ترین وسیله تبادل فرهنگی را گردشگری بومی و بین‌المللی دانسته، همچنین حفاظت و توسعه پایدار را عامل ارتباط مکان‌های میراثی و گردشگری پویا می‌داند (حبیبی و

جدیدترین رویکردهای مرمتی جامع‌نگر، سعی در تکیه بر میراث موجود در بافت‌های فرسوده واجد ارزش و تلفیق اقتصاد و فرهنگ و احیای پایدار این بافت‌ها در سازمان فضایی شهر دارد. در صورتی که بافت‌های فرسوده واجد ارزش به لحاظ گردشگری و تفریح مورد توجه قرار گیرد، هم فضاهایی مناسب و جذاب برای ارائه پاسخ به نیازهای روانی شهروندان فراهم آمده و هم توسعه بافت فرسوده امکان‌پذیر می‌شود. گردشگری و حفاظت مجموعه‌های تاریخی، باید با احترام به علایق، سنن و خواست‌های مردم محلی و منطقه‌ای در جهت ارتقای سطح زندگی آنان همراه شود.

The latest general restoration approach is to rely on the existing heritage of valuable urban decay and to integrate the economics and culture for a sustainable urban regeneration. Focusing on tourism in valuable urban decay for recreation purposes can produce a pleasant atmosphere in response to the physical and mental needs of citizens as well as it can help the urban decay development. Therefore, tourism and urban heritage conservation should involve local interests and public traditions for community outreach.

مهم‌ترین اصول مرمتی در برنامه‌ریزی این پروژه عبارت است از:

• معاصر سازی شهر قدیم با ایجاد حیات مدنی و زندگی شهری

• توسعه شهر از درون

• قانونمند کردن میراث فرهنگی و تاریخی

• تدوین چارچوبی برای اقدام‌های مداخله‌گرانه

• معاصر سازی تجهیزات زیرساختی شهر کهن

• ارتقای گردشگری فرهنگی با توجه به ویژگی‌های

میراث فرهنگی و ظرفیت‌های هویتی تاریخی محیط

• رعایت ملاحظات اقتصادی و درآمد‌های گردشگری

• معاصر سازی فضای شهری برای ارتقای صنعت

گردشگری

• حفظ چهره، سیما و منظر کلی بناها و مجموعه‌های

تاریخی

• تداوم سازمان فضایی کهن

از مهم‌ترین نتایج اجرای طرح مرمت این محله، قرارگیری مجدد آن در سیستم پویای اقتصادی شهر و تعادل بافت اجتماعی، همچنین تبدیل بسیاری از میراث فرهنگی موجود به ثروت و منبع درآمد پایدار ساکنان است که بهبود مستمر بافت در تمامی زمینه‌ها را به همراه داشته و اشتغال محلی و نظارت اجتماعی نیز ایجاد کرده است (Levine; Kelly; Delle, 2005).

• تجربه محدوده «کلارک کوای»، سنگاپور

اسکله «کلارک»، متشکل از پنج بلوک به وسعت ۲۳ هزار متر مربع در محدوده شرقی حاشیه رودخانه سنگاپور و یک کیلومتری مرکز تجاری این شهر- کشور است. این مجموعه شامل انبارها، خانه‌ها و مغازه‌های قرن نوزدهم است. تعدادی از ساختمان‌های معروف آن عبارت است از: «مرچنتز کورت» (Merchants court)، «کنری» (Cannery) کارخانه کنسروسازی که بعدها به تولید کمپوت آناناس اختصاص یافت و کارخانه یخ‌سازی «وامپوا» (Whampoa).

این ناحیه در حدود سال ۱۹۹۰ رودخانه‌ای بسیار آلوده داشت و نقش سنتی آن به عنوان یک مرکز عبور کشتی به دلیل پیشرفت در فناوری‌های جدید کشتیرانی، از بین رفته بود. ردیف خانه-مغازه‌ها، شخصیت کاربری منطقه را شکل می‌دادند. قشر کارگر در طبقه‌های فوقانی ساختمان‌های دو یا سه طبقه مستقر بودند. در کل، می‌توان گفت این اسکله در دهه آخر قرن بیستم، فاقد پویایی اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و سلامت زیست‌محیطی بود.

نزدیک بودن به مرکز تجاری شهر- کشور و پتانسیل‌های گردشگری بافت، همچنین شکل باریک خانه-مغازه‌ها و انبارها که امکان تبدیل آنها را آسان می‌کند، از مهم‌ترین پتانسیل‌های محدوده برای نقش‌پذیری و معاصر سازی محدوده بود. فرایند بازسازی از سال ۱۹۸۹ توسط «یو.آر.ا» آغاز و شامل اقدام‌هایی از قبیل ایجاد ترکیبی از کاربری‌های جدید متناسب با بافت تاریخی، مرمت ساختمان‌های قدیمی و پیاده‌سازی کل مجموعه، احداث پیاده‌راه ۱۰ الی ۱۵ متری لب آب

همراه با درخت‌کاری، پارک‌های کوچک و محل‌های اجرای برنامه‌های هنری و نیز تبدیل بیش از ۶۰ انبار به حدود ۲۰۰ رستوران، مغازه و مرکز خرید از جمله اقدام‌های صورت گرفته در محدوده اسکله «کلارک» است.

اصول مرمتی در پروژه اسکله «کلارک» عبارت است از:

• از بین بردن کاربری‌های ناسازگار

• تدابیر زیست‌محیطی و بهداشتی (دفع فاضلاب و آب‌های سطحی)

• توجه به رونق مشاغل محلی

• استفاده از نیروی کار محلی در رونق و اداره مراکز جهانگردی

• زیبایی‌شناسی منظر شهری

• معاصر سازی کاربری و فعالیت با تأکید بر ارتقای

سطح دانش عمومی

• ایجاد کاربری‌های گذران اوقات فراغت

• مشارکت مردمی

• ارتقای گردشگری فرهنگی با توجه به ویژگی‌های

میراث طبیعی و ظرفیت‌های محیطی

• پژوهش‌های جامع قبل از مداخله

• آموزش مداوم و همگانی

• مشارکت مالکان و ساکنان

اگرچه در ظاهر، اسکله همانند گذشته است؛ ولی کیفیت کاملاً متفاوتی پیدا کرده است. خردفروشی‌ها، غذاخوری‌ها، تفریح در شب، آب‌نما و فواره‌ها، باعث جذب جریان گردشگران اروپایی و ژاپنی به محدوده شده و شادابی و سرزندگی ویژه‌ای به محدوده بخشیده است. همچنین بهبود وضعیت زیست‌محیطی رودخانه و دسترسی به اسکله در رونق اقتصادی و جذب ساکنان بومی مؤثر بوده است (لنگ، ۱۳۸۶)؛ (تصاویر ۳ و ۴).

جمع‌بندی

توسعه خلاق بافت فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری دارای اصول زیر است:

• فرایند توسعه خلاق، ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد را مطرح می‌کند.

• توسعه خلاق بر پویایی اقتصاد محلی از طریق برنامه‌ریزی اقتصادی دانش‌محور و ایده تلفیق فرهنگ و اقتصاد و احیای پایدار بافت‌های تاریخی، با تعیین نقش آنها در سازمان فضایی شهر تأکید دارد.

• اصول مرمتی توسعه خلاق، تجدید حیات و روان‌بخشی بافت قدیمی را ملزم به پیوند حیات گذشته و امروز شهر می‌کند.

• توسعه خلاق باید از طریق برگزیدن درست کانون‌های مداخله، منجر به توسعه شهر در پیرامون آنها شود. به بیان دیگر، این پهنه‌ها به این دلیل انتخاب می‌شوند که مداخله در سراسر بافت، در بسیاری موارد امکان‌پذیر نیست.

• ارزش‌های تاریخی و معماری باید به عنوان بخشی از ارزش‌های کلی حیات شهری در تعامل زنده با شهر و شهروندان در نظر گرفته شود و حفاظت عمومی با

حفاظت اجتماعی و علاقه عمومی همراه شود.

• حفظ ارزش‌های تاریخی- فرهنگی با گسترش روح آنها در کالبد جدید همراه است.

• گفتگوی چندجانبه محیط و فضای شهری با تعیین عملکرد

• تزریق محتوای جدید بر کالبد قدیم (معاصر سازی)

• ژرف‌نگری و جامع‌نگری در تمامی مراحل تدوین

معیارها و شاخص‌ها، تدوین مدل، برنامه‌ریزی و اجرا،

ضامن توسعه خلاق است.

• اتصال بین بخش‌های متفاوت بافت باید به آرامی،

با ظرافت و تدریجی انجام شود تا شهر دچار مشکلات

عملکردی و شکنندگی در تصویر ذهنی نشود ■

پی‌نوشت

۱. Creativity

۲. ICOMOS

۳. Thaddeus Stevens & Lydia Hamilton

۴. Clarke Quay

منابع

• بیکن، ادموند (۱۳۷۶) طراحی شهرها، ترجمه: فرزانه طاهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.

• برک پور، ناصر (۱۳۷۸) شهر قدیمی زندگی امروزی، گفتگو با فرخ زنوزی، ماهنامه شهرداری‌ها، شماره ۷، تهران.

• حبیبی، سعید محسن؛ مقصودی، ملیحه (۱۳۸۴) مرمت شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

• حبیبی، کیومرث؛ پوراحمد، احمد؛ مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۶) بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری، انتشارات دانشگاه کردستان، کردستان.

• خانی، علی (۱۳۸۳) روش‌های حفظ و احیای بافت‌های تاریخی شهرها، ویژه‌نامه حفظ و احیای بافت تاریخی شهرها، ضمیمه شماره ۶۱ ماهنامه شهرداری‌ها، تهران.

• عندلیب، علیرضا (۱۳۸۵) دفترهای نوسازی در بافت فرسوده، جلد اول، نوسازی بافت‌های فرسوده حرکتی نو در شهر تهران، چاپ اول، انتشارات سازمان نوسازی شهر تهران، تهران

• فلامکی، منصور (۱۳۷۹) مرمت شهری چشم اندازه‌ها و نگرانی‌ها، فصلنامه هفت شهر، شماره اول، پاییز، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.

• لنگ، جان (۱۳۸۶) طراحی شهری، گونه‌شناسی رویه‌ها و طرح‌ها، ترجمه: سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

• مهدوی، محمد جواد (۱۳۸۰-۸۱) راهبردهای توسعه بافت فرسوده، فصلنامه هفت شهر، شماره ۷، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.

• Florida, R. 1996. Regional Creative Destruction: Production Organization, Globalization, and the Economic Transformation of the Midwest, Economic Geography, Vol.72, No.3. (July).

• Levine, M. A; Kelly, M.B; Delle, J. A. 2005. Heritage Tourism and Community Outreach : Public Archaeology at the Thaddeus Stevens and Lydia Hamilton Smith Site in Lancaster, Pennsylvania USA, International Journal of Heritage Studies, Vol.11, No.5.

• Musturd, S. 2001. Amsterdam Az Creative Cultural Knowledge City : Some Conditions, Built, environment, VOL. 30, NO.3.

• Scott, A.J. 2006. Creative Cities: Conceptual Issues and Policy Questions, Journal of Urban Affairs, Vol.28, No. 1.

• www.stevensandsmith.org (June 2010)

• www.clarkequay.com.sg (June 2010)